

PRATARMĖ 1962 METŲ LEIDIMUI

Yra du reikalų tvarkymo būdai taikiai bendradarbiaujančių žmonių visuomenėje. Vienas yra biurokratinis tvarkymasis, kitas - verslinis tvarkymasis.

Kaip žinia, verslinis tvarkymasis mūsų laikais labai nepopuliarus, žmonės mielai norėtų pakeisti rinkos ekonomikoje galiojančią vartotojo višenybę visa apimančiu centrinės valdžios planavimu, t. y. socializmu. Bet tuo pat metu tie patys žmonės griežtai smerkia biurokratizavimo ydas. Jie nesupranta, kad reikalaudami verslinio tvarkymosi baigties jie patys šaukiasi vis daugiau biurokratijos, netgi visuotinio bet kurios žmogaus veiklos srities biurikratizavimo.

Yra žmogaus veiklos sričių, kur neiškyla verslinio tvarkymosi klausimas, kur turi būti tvarkomasi biurokratiškai. Policijos departamentas negali būti tvarkomas tais pačiais metodais, kuriais naudojasi pelno siekianti įmonė. Kepykla aptarnauja tam tikrą skaičių žmonių - savo klientus - parduodama jiems dalimis savo produkciją; būtent jos klientų patronažas duoda visuomeninį pateisinimą - pelningumą - kepyklos verslui. Policijos departamentas savo "gaminių" negali parduoti; jo paslaugos, kad ir kaip vertingos ar nepakeičiamos, rinkoje neturi kainos ir todėl negali būti palygintos su išlaidomis, padarytomis jas teikiant.

Šiame ese nešmerkiama ir nekaltinama biurokratija. Jame mėginama parodyti, ką reiškia biurokratinis reikalų tvarkymas ir kuo jis skiriasi nuo verslinio tvarkymosi. Jame taip pat parodoma, kokioje srityje biurokratinė tvarka yra vienintelis galimas reikalų tvarkymo būdas. Pagaliau jame siekiama atskleisti padarinius, kuriuos sukelia arba ateityje neišvengiamai sukels dabartinių vyriausybių ir politinių partijų pastangos pakeisti privatų verslą valstybine veikla.

Šių klausimų analizė teikia įžvalgą vertinant dvi visuomenės ekonominės organizacijos sistemas - rinkos ekonomiką ir socializmą. Ji parodo, ką reiškia Lenino siekis "suorganizuoti visą nacionalinę ekonomiką pašto sistemos pavyzdžiu", paverčiant visuomenę "viena įstaiga ir vienu fabriku", o visus piliečius - "samdomais valstybės tarnautojais."*

Šis esė buvo parašytas ir pirmąkart išspausdintas 1944 metais. Kai kur minimos to periodo aplinkybės ir asmenys. Tos aplinkybės išoriškai šiek tiek pakito ir kai kurie 1944 metų stabai prarado savo spindesį. Bet esminiai nagrinėjamų politinių problemų bruožai nepakito. Didysis istorinis konfliktas tarp individualizmo ir kolektyvizmo vis dar skiria žmoniją į dvi priešiškas stovyklas, kaip ir prieš aštuoniolika metų. Todėl biurokratinės ir verslinės

tvarkos skirtumo analizė lieka aktuali.

*Niujorkas
1962 sausis*

* Žr. Lenin, *State and Revolution* (1917; International Publishers, New York, 1932), p. 44, 83, 84.

PRATARMĖ 1944 METŲ LEIDIMUI

Dabarties socialinių ir politinių konfliktų židinys - tai klausimas, ar žmogus turi atiduoti laisvę, privačią iniciatyvą ir asmeninę atsakomybę milžiniško prievartos aparato, socialistinės valstybės, globai. Ar autoritarinis socializmas turi pakeisti individualizmą ir demokratiją? Ar pilietis turi būti paverstas pavaldiniu, priverčiamojo darbo armijos sraigteliu, besąlygiškai vykdančiu vyresnybės įsakymus? Ar iš jo turi būti atimta jo brangiausioji privilegija - savo paties priemonių ir tikslų pasirinkimas tvarkant savo gyvenimą?

Mūsų amžius - socializmo triumfalinio žengimo amžius. Jau prieš pusšimtį metų žymus britų politinis veikėjas, seras William Harcourt, pasakė: "Dabar mes visi socialistai." Tuo metu Didžiojoje Britanijoje tas teiginys buvo pirmalaikis, bet šiandieną jis visiškai tinka tai šaliai, kadaise buvusi naujųjų laikų laisvės lopšiu. Jis ne mažiau tinka kontinentinei Europai. Tik Amerika dar turi pasirinkimo laisvę. Ir Amerikos žmonių sprendimas lems visos žmonijos ateitį.

Problemos, žadinančios socializmo ir kapitalizmo antagonizmą, gali būti nagrinėjamos įvairiais aspektais. Šiuo metu vienas parankiausių būdų joms atskleisti yra biurokratijos ekspansijos analizė. Ji duoda puikią galimybę susivokti pagrindinėse ginčo problemose.

Nors biurokratizmo evoliucija per pastaruosius metus buvo labai sparti, Amerika, lyginant su likusiu pasauliu, jo dar nežymiai paliesta. Joje pastebimi tik kai kurie biurokratizmui būdingi bruožai. Todėl jo analizė šioje šalyje būtų nepilna, jei ji nepaliestų kai kurių aspektų ir rezultatų to judėjimo, kuris pasireiškė tik šalyse su senesnėmis biurokratinėmis tradicijomis. Ji turėtų atskleisti ir klasikinio biurokratizmo šalių - Prancūzijos, Vokietijos ir Rusijos - patirtį.

Tačiau tokios nuorodos į Europos sąlygas neturi užgožti Amerikos ir kontinentinės Europos viešosios nuomonės skirtumą požiūryje į biurokratiją. Amerikiečio sąmonei Obrichkeit (vyresnybė) arba valdžios galia, kylanti ne iš pačių žmonių, buvo ir lieka svetima. Labai sunku išaiškinti žmogui, kurio politinis išprusimas paremtas Miltono ir Paine'o, Nepriklausomybės Deklaracijos, Konstitucijos ir Gettysburg'o Kreipimosi tekstais, ką reiškia šis vokiškasis terminas Obrichkeit ir kas yra Obrichkeit-Staat. Galbūt dalyką šiek tiek paaiškins dvi citatos.

1838 metų sausio 15 Prūsijos Vidaus reikalų ministras G. A. R. von Rochow, atsakydamas į vieno Prūsijos miesto piliečių peticiją, pareiškė:

"Nedera pavaldiniui taikyti savo menko intelekto matą Valstybės Vadovo veiksmams ir įžūliai reikšti viešą sprendimą dėl jų teisingumo." Tai buvo pasakyta tais laikais, kai vokiečių liberalizmas metė iššūkį absoliutizmui, ir tada viešoji nuomonė audringai pasipriešino šiai biurokratinio pretenzingumo apraiškai.

Po pusės šimtmečio vokiečių liberalizmas jau buvo miręs. Jį pakeitė kaizerinė Socialpolitik, etatistinė valdžios kišimosi į verslą ir agresyvaus nacionalizmo sistema. Niekas nepasipriešino, kai Strassburgo Imperatoriškojo Universiteto rektorius štai taip paprastai apibūdino vokiškąją valdymo sistemą: "Mūsų pareigūnai... niekada nepakęs jokių mėginimų išplėsti valdžią iš jų rankų, juo labiau, jei tie mėginimai eis iš parlamentinės daugumos, su kuria išmokome meistriškai dorotis. Joks kitas valdymo būdas nepriimamas taip lengvai ir dėkingai kaip kilnių ir išlavėjusių valstybinių pareigūnų valdymas. Vokiečių Valstybė yra pareigūnų valdoma Valstybė - tikėkimės, kad ji tokia išliks."*

Tokių aforizmų negalėtų skelbti amerikietis. Čia tai būtų neįmanoma.

* Žr. G. M. Trevelyan, *A Shortened History of England*. London, 1942. p. 510.

** Georg Friedrich Knapp savo Prezidentiniame Kreipime si 1891 gegužės 1. Jis buvo skelbtas daugybėje leidinių. Citata iš 1909 metų leidinio "Die Landarbeiter in Knechtschaft und Freiheit". p. 86.